

¿Tikin ixmatok?

Traducido por Juan Parra Trinidad

Tech in altepemej ajkopa tech in to kuetaxkoapan Puebla, kin ixmatij kemej “**xokoyolmej**”. Nin koujyo nijin welik xiujmej kin notsa in koyotaixtemojkej **Begonia nelumbiifolia**, wejkauya mokua nijin xiujtakual, xa mo weyitatajwan mits tapowiaj ke nijin takual moixmati kemej “kilitmej” wan kuali se kikua ka emol tachijchiuj tech komit o tatsoyon ka pitso chawak.

In xokoyolin, achto se kin pixka in koujtsitsin, se kixtilia ni kanawak ewat, wan sayoj mokawaj in ijtik xoxok yolo, se kin mana wan se kin talilia istak teuhti, wan kemaj yoksij se kin talilia tech in emol. Nikin teuhti, kixtilia in xokok wan mokawa welik ka emol.

Nin xokok in xokoyolmej tech paleuyaj tech to nakayo wan tech makaj chikawalis C, ika okseki tapalewiyot. Tech paleujya maj amo niman se wewentsin chiwa. No tech paleujya ka mikiekokolis wan tsopelik kokolis.

Nijin xiuj takual, semi tech paleujyia maj amo semi ti kokoxkawikan. Ijkon mota ke in takualmej ton mochiwaj tech nijin altepemej wan tik majsewaj, tech palewis maj amo techkui kokoxkayomej.

Ton kualtsin ke in xokoyolmej, wejkauya kin kuayaj, axkampa se kinkua, wan tikin sepan kuaskejok. Wan no ki ajsilijkej ke in xokoyolmej kipiaj miak chikawalisyot wan ni ichtiyo tech poxkuetax chipawa. Nochi in chikawlis, tepitsin tsopelik wan tepitsin chawak ton kipia in xokoyolin, tech paleuyia maj amo pankisaj in tsopelikayot tech to nakayo. ¿ken ti kita, timo yolewas tikuas xokoyolin keman ti paxalitiuj tech in altepemej ajkopa den to kuetaxkoapan Puebla?

Tagan timo yolewas tikixmatis kachi ton kipia in takualismej ika xokoyolin, kualtias timo paxaloltis tech in teposmekayot ton ki ixnextiaj in takamej taixpejpenanimej.

[https://doi.org/ 10.1007/s13197-017-2576-x](https://doi.org/10.1007/s13197-017-2576-x)

¿Ton se ki ixmatis ka nijin wejkauj takual wan yek yoltok nemilis? Moneki se ki ixmatis ton se kikuas, ijkon techpalewis maj se mo yolewas maj se kikuas. Miakej amo ki ixmatij nijin takualmej ton mochiwaj tech nijin ajkopa altepemej, wan kipiaj chikawayot, amo patioj wan se kin ajsi kampa yeski.

¿Moneki maj se kikua wejkauj takualmej kemej in xokoyolmej? Xa nijin takualmej tech palewiskej maj kuali se takuas ka chikawalyot o maneliujtok ka okseki takualmej ton mochiwaj nikampa.

¿Ti mits yolewaj amox kelkawa, wan xikua to takualmej ton mochiwaj tech to altepemej!

Autor: Nemesio Villa Ruano

Edición:

Yesenia Pacheco

Hernández

©GIARN

